

Hozanvan û pêdakirina fantaziyê

Cankurd

21.10.2006

[Ev Gotar Diyarî ye bo hozanvanê hêja Nezîr Palo]

Zanayê navdar **Sigmund Freud** dibêje, ku di her mirovekî de hozanvanek heye, û hozanvanê dawiyê bi mirina mirovê dawiyê re diçe. Ew dipirse, ma wê ne çêtir be, em li rêç û şopa hozanvanê pêşîn li ba zarok bigerin? ji ber ku zarok bêtir ji lîskê hezdike û xwe bi lîskê re gêro û mijûl dike. Ew ji xwe re, wek hozanvan cîhanekê avadike, an em rast bêjin, ew heyînên cîhanê ji xwe re li gor hezkirina dilê xwe, di cîhanek dî ya nûjen de datîne, hema naye wê wateyê ku ew lîska xwe bê cediye dilîze, ew ji dil de dilîze û acetên lîska xwe, wek tiştên berbiçav ên rojane dibîne, ji rastîniyê ve, tevî ku di fantaziyek xort de ye, bi dûr nakeve. Ciyawazî di navbera hozanvan û zarok de, di pêdakirina cîhana xwe ya fantaziyê de nîne.

Sigmund Freud (1856-1939)

Hevmaliya zimanê helebestvanî û yê lîska zarok jî her maye, û hozanvan peyvên wilo bi kar tîne, ku “lîsk” têde ne. **Sigmund Freud** sê peyvên wêjevanî yên giring: “Lîska evînî”, “Lîska şîniyê” û “Lîskvan” wek nimûne tîne zimên.

Zarok mezin dibe û “**Lîsk**” her bi wî re mezin dibe, her di hindirê wî de dimîne, lê ji ber ku pêwîste ew dev ji wan “**Lîskan**” berde, bi wî re xemgîniyek navxweyî pêda dibe, êdî ew lîska xwe di “**henek û yariyan**” de dibîne. Ji lîska bi tiştan diçe ser lîska bi peyv û wateyan. Li vir nema ew bi acetin berbiçav û di nav destan de dilîze, ew ziman, peyv û bêjeyan bi kar tîne, hema ew her dimîne “**Lîskvan**” û ji cîhana fantaziya xwe dernakeve, bêtir firehtir dike, li ser wê şeweyekî taybet ji peyvdariyê pêda dike, û bi wê yekê dilşad e û kêfa cane wî mezin e. Ewê mirov baş dinase, dizane ku mirov nikane bi asanî dev ji wê kêfê berde, ew kêfa ku di “**lîskê**” de dîtiye...

Zarok fantazyên xwe yên di lîskê de pêda dike, çi bi tenê xwe be û çi bi hogiran re be, ji kesî fedî nake û venaşêre, hema mirovê gihîştî fedî dike, wan fantazyên xwe ne wêre aşkere bike, ew bi gelek çêrok û wêne û listikên wêjevanî dipeçîne, bi tabloyek, ku pir caran nafêhmkirî û “*Soryalî*” dide der û belav dike.

Di hiş û dilê zarok de, yek daxaz her heye, ew bibe mêrekî gihîştî û gir, karibe her tiştekî bi xwe bike. Ev daxaz wî dilivlivîne û di lîskê de ber bi avakirina cîhana fantaziya xweyî ve kaş dike. Li ba kesê zarotî li paş xwe hêştî, daxazên bi cih nehatîne dibin motora livîna wî ya fantazyane, hezkirina keçekê, ku neçûye serî, dikare wî rake balaxaneyek fantaziya bê wekanî.

Fantazyek di nêv sê deman de digere an difire: **Niha, berê û dema li pêş**. Mirov tiştekî, bûyerekê an kesekî dibîne, yekser tiştek, bûyerek an kesek di dema berê de tê bîra wî, an daxazek bi cî nehatibû, fantaziya mirov wî dibe dema li pêş û rewştek pêjinî „*xeyalî*“ ji xwe re pêda dike, cîhanek fantazyê, ku têde ew daxaza di dil de maye bi cîh tê...Divê em təkiliya fantazyê bi lîskê re hîç ji ber çavan winda nekin.

Tiştekî dî yê balkêş di vê fantazyê de heye, ew jî kesaniyek serekîn e, weku dixuye ji aliyê hozanvan û çêrokvan ve, her tê paristin, û bi hemî hêza xwe bizavê dike, ku em ji wê kesaniyê hez bikin.

Di fantaziya hozanvanan de, tiştekî ku em bi destan dihîsin an bi çavan û guhan dibînin û diguhin, dikare bibe nîşana kesaniyekê an ciyê wê kesaniyê di helbestê / berhemê de bigire, gul û heyv di gelek stran û çêrokan de ciyê dilberê digirin. Li ba **Shakespeare**, di „**Bazarganê Vênîsiya**“(*) de, her kesekî ku tê destê **Porziya** dixwaze, pêwîste sandiqekê ji sê sandiqan hildibijêre, yek zêrî, yek zîvî û yek qurşînî ye. Di yekê ji wan de wêneyê **Porziya** heye, yên dî vala ne. Şehzadeyê **Marokî** ya zêrî hildibijêre, vala derdikeve, şehzadeyê **Arragonî** ya zîvî hildibijêre, ew jî vala derdikeve, hema hezkirîyê **Porziya** ya qurşînî hildibijêre, di wê de wêneyê dilbera wî heye û wê li xwe mardike. Her yek ji destxwezan berî sandiqa xwe veke di cîhana xwe ya

fantaziyê re digere û egeran bo standina biryara xwe dibîne. **Sigmund Freud** dibêje ku **Shakespeare** ev çêroka sê qutîkan ji „**Gêsta Romanorum**“ biriye, ew berê di nav mirovatiyê de hebûye, lê sê keçikan di „**Gêsta Romanorum**“ de dixwastin kurê Qyser ji xwe re bistînin. Tiştê balkêş ewe, ku **Shakespeare** carek dî di „**Şah Lîr**“ de, li vê lîstikê vedigere, gava şah ji bo hersê dotên xwe dibêje, ku ya bêtir ji wî hez bike, wê dêrîna „*mulkê*“ xwe ji wê re bihêle û ewa ji wî hezneke û bihayê wî nizanibe, êdî ne dota wî ye û mafê wê di dêrîna wî de tune ye. Herdu dotên şah, **Gonerîl** û **Rêgan** para xwe bi hezkirina bavê xwe distînin, lê **Kordéliya** „*Cordelia*“ bê par dibe. Li ba **S. Freud** sê kesanî yên ji hev cihê, sê jinên ne wek hev di hersê berhemên mirovî yên giranbuha de tên berçavkirin, hema her carekê bi şêweyekê, li gor fantaziya hozanvan / berhemdar û lîsk her dimîne ew lîsk. [*Di efsaneyên kurdî de jî, sê bira an sê xûşk hene.*]

Di efsaneya **Girîkî** „*Yûnanî*“ de jî pêwîste **Parîs** jî ji nav sê xwedîkan yekê hilbijêre. Ev lîska mirovî fantazîkirina viyan û daxwazan, ku bi şêweyin wêjevanî yên carina baş û bêmirin, ji aliyê hozanvan/ çêrokvan ve tên pêdakirin, li ba **S. Freud** tev li bîranên zarotiyê dibin, bi gelek çarîkan mirovafî zarotiya xwe dipeçine û pêşkêş dike, wekî kûzikên ku ji heriyê tên pêdakirin, her yek şêweyekî distîne, lê di binyada xwe de tev ji yek gola heriyê ne...

[Emê carek dî bîn ser vê mijarê....]

Hûn bimîn di xêra Xwedê de.

(*) *Li wergerandina me ya bi Kurdî binêre.*